

Sosiaalityön teoria III

Kriittinen ajattelu ja feministinen sosiaalityö rakenteita muuttamassa

Henri Ramberg, 0396798

Eve Viinamäki, 0397098

Essee

Syksy 2018

Sosiaalityö

SSOS1343

Lapin yliopisto

Pia Skaffari

henri@ramberg.fi

eorhanli@ulapland.fi

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Feministinen teoria	2
3 Kriittinen ajattelu	8
3.1 Kriittisen ajattelun historia ja kehitys	8
3.2 Kieli vallan käytön välineenä postmodernissa kriittisessä ajattelussa	12
3.3 Teorioiden takaa sosiaalityön nykypäivään	14
3.4 Teorioiden kritiikkiä	17
4 Pohdinta	18
Lähdeluettelo	20

1 Johdanto

Filosofi Ilkka Niiniluodon (1980) mukaan teoria on sellaisten lakien yhteenliittymä, jotka systematisoivat jotain empiirisesti havaittua säännönmukaisuutta. Tässä esseessä mukailemme kyseistä määritelmää teorian käsitteestä. Syvennymme kahteen teoreettiseen viitekehykseen: feministiseen teoriaan ja kriittiseen ajatteluun. Teoreettinen viitekehys taas tarkoittaa tutkimuksellista näkökulmaa. Erilaisten teorioiden joukko on ihmistieteissä ja yhteiskuntatieteissä laaja. Ne voidaan jakaa tyypeittäin aikalaisanalyysiin, yleisiin teorioihin, tutkimusteorioihin ja käsiteellisiin abstraktioihin tai kuvauksiin. Sosiaalityössä tutkimus toimii hyvin läheisessä vuorovaikutuksessa käytännön työn kanssa. Näin ollen, myös teorioita on mahdollista lähestyä eräänlaisesta perspektiivinäkökulmasta, jakaen ne: yksilölähtöisiin teorioihin, vuorovaikutukseen keskittyviin teorioihin ja rakenne- tai järjestelmäkeskeisiin teorioihin. (Lindh 2018.)

Ajattelemme, että teorian hyöty sosiaalityössä liittyy sosiaalityöntekijälle tarpeelliseen taitoon tarkastella asioita useasta eri perspektiivistä ja asettua oman subjektiivisen mielipiteensä tai asenteensa ulkopuolelle. Teoria mahdollistaa erilaisten seikkojen huomioimisen tuen tarpeessa olevan asiakkaan, perheen tai yhteisön tilanteessa. Lisäksi teorian tuella voi arvioida erilaisista ratkaisuista seuraavaa tulevaisuutta. Teoria saattaa tarjota myös työskentelymenetelmiä tai lähestymistapoja. Tietyllä tapaa eri teoriat toimivat silmälaseina, joiden läpi työn kohteena oleva tilanne tai ilmiö hahmotuu omalla tavallaan niin asiakastyössä kuin tutkimuksessakin.

Sosiaalityön tutkimuksella on yhteiskunnallisesti tärkeä asema tiedontuottajana sortavien tekijöiden ja rakenteiden selittäjänä. Tutkimuksella pyritäänkin tuottamaan tietoa yhteiskunnallista eriarvoisuutta tuottaviin tekijöihin sekä niitä ylläpitäviin rakenteisiin tai käytäntöihin (Lindh 2018). Tässä tekstissä pyrimme tarkastelemaan näitä rakenteita kahden eri teorian valossa ja selvittämään niiden merkitystä sosiaalityön käytäntöön. Johtuen tehtävänannon suppeasta laajuudesta, tämä essee on pintaraapaisu laajaan feministisen ja kriittisen ajattelun kokonaisuuteen.

2 Feministinen teoria

Feministinen teoria syventyy sukupuolesta johtuviin valta-asetelmiin niin rakenteellisella kuin yksilötasolla. Feministinen liike, samoin kuin feministinen teoreettinen viitekehys, tuo esiin myös sukupuolten väliset toimijuuden erot yhteiskunnassa. (Appelrouth & Edles 2011, 315.) Globaalin feministisen liikkeen historia ulottuu 1800-1900 lukujen vaihteeseen, jolloin Uudessa-Seelannissa ja Australiassa naisasialiike syntyi ja alkoi puuttua naisten eriarvoiseen asemaan verrattuna miehiin. Tätä nimitetään usein feminismin ensimmäiseksi aalloksi ja se linkittyy liberaalifeminismiin.

Appelrouth & Edles (2011, 316) tuovat esiin, että tavallisimmin tutkimuskirjallisuudessa feministinen teoria merkityksellistyy liberaalifeminisminä, jota mm. Betty Friedan (1921-2006) edusti. Hän pureutui ajattelussaan siihen, kuinka poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset oikeudet voitaisiin ulottaa koskemaan naisia nyky-yhteiskunnassa. Friedan julkaisi vuonna 1963 teoksensa *The Feminine Mystique*, jossa hänen kantava teesinsä oli, että naiset elävät laajalle ulottuvan, harhakäsityksiin ja keinotekoisiiin arvoihin perustuvan, systeemin alaisina. Tämän systeemin puitteissa naisten odotetaan löytävän tyytyväisyyttä elämäänsä siitäkin huolimatta, että naisten oletetaan omistautuvan täysin lapsilleen ja puolisolleen. Friedan väitti, että edellä kuvailtu rakenteellinen kokonaisuus johtaa eittämättä naisten henkiseen huonovointisuuteen kaikenlaisen aidon, luovan ja itse määritellyn toiminnan puuttuessa. (mt.)

Feminismi ei ole yksi ja yhtenäinen aatesuunta tai teoreettinen näkökulma, vaan se on yläkäsite useille näkemyksellisille koulukunnille ja suuntauksille. Orme (2013, 87) kuvailee feminististä teoretisointia kehittymisorientoituneeksi. Hän täsmentää tarkoittavansa feminismille ominaista itsensä korjaamista ja reflektiivistä otetta, eikä niinkään ajassa tapahtuvaa kronologista kehitystä. Moninaisista sisäisistä näkemyseroistaan huolimatta kaikkea feminismiä luonnehtii liikkuva, aaltoileva ja limittyvä ajattelutapa. Feministisestä näkökulmasta luokittelu ja arvottaminen näyttäytyvät rationaalisina sekä miehisinä tiedonmuodostuksen ja -käsittelyn tapoina. Tästä huolimatta feministisessä ajattelussa pidetään järjestyksen hahmottamista toisinaan tarpeellisena esimerkiksi paradoksaalisuuksien ja ristiriitojen osoittamiseksi. On myös tarpeellista alleviiva-

ta, että esitellyt feminismin aallot ovat jalostuneet jonkin verran ajan saatossa. (mt., 88.)

Feminismin toinen aalto syntyi 1960-luvulla ja keskittyy nais erityisyyteen ja naisten haasteisiin. Aatteellisesti toinen aalto liitetään usein radikaalifeminismiin. Muiden muassa Andrea Dworkin (1946-2005) edusti radikaalifeminismia, joka tuli ajatussuuntana tunnetuksi mieskielteisyydestään. Mieskielteisyys radikaalifeminismin yhteydessä tarkoittaa konkreettisesti näkemystä, jonka mukaan naiset ovat miessukupuolen taholta sorretti ryhmä ja naisten tulee taistella sortajiaan vastaan. (Appelrouth & Edles 2011, 316.) Toisinaan arkisissa keskusteluissa feminismi tulkitaan miesvihamielisyydeksi. Kokenemme, että tämä käsitys kumpuaa nimenomaan radikaalifeminismin perinnöstä ja on helppo kyseenalaistaa esimerkiksi intersektionaalisen feminismin kautta.

Ranskalainen ajattelija Simone de Beauvoir hahmotteli naisen asemaa teoksessaan *Toinen sukupuoli* (1949) todeten, että nainen määrittyy miehen kautta. Toisin sanoen, mies on ikään kuin ihmisen synonyymi ja nainen on poikkeus miehestä eli toinen sukupuoli. Beauvoir toteaa, että toinen sukupuoli viittaa toiseuteen perustavanlaatuisella tavalla. Mies on subjekti ja nainen on objekti, jolloin todellinen naiseus toteutuu ulkopuolisen määrittelyn ja toiminnan kohteena olemisena. Beauvoir argumentoi sen puolesta, että naiset kieltäytyisivät olemasta toiseuttamisen kohteena ja rakentaisivat omaa elämäänsä tullakseen subjekteiksi objektina olemisen sijaan. (Appelrouth & Edles 2011, 317.) Maskuliinisuuden subjektiposition ja feminiinisuuden liittyvän objektin roolin kautta on mahdollista hahmottaa myös homofobiaa ilmiönä. Tällaisen tulokulman kautta homofobia nousee heteroparadigmaattisesta näkemyksestä siitä, mikä on miehen rooli eroottisissa ja romanttisissa suhteissa. Länsimaissa maskuliinisuus tarkoittaa yleisesti monen muun ominaisuuden ohella fyysisyyttä, hallitsevuutta ja suoriutumista. Vastaavasti maskuliinisuuteen ei liity feminiinisinä pidettyjä ominaisuuksia, kuten hoivaavuutta, empatiaa ja yhteisöllisyyttä. Binäärijaotteluun perustuvissa parisuhdekeskusteluissa miehen asettuminen feminiiniin, toiminnan kohteena olevaan, asemaan näyttäytyy maskuliinisuutta uhkaavana. (Jokinen 2003.)

Kolmannen aallon myötä feminismi hajaantui entisestään useampiin suuntauksiin. Kolmatta aaltoa voidaan nimittää myös postmoderniksi feminismiksi. Aallolle on omi-

naista kiinnostus seksuaalisuutta kohtaan. Lisäksi siihen liittyy ajatus sukupuolesta kielessä ja toiminnoissa tuotettuna ilmiönä. Postmoderni feminismi myöskin tunnistaa naisten välisen monimuotoisuuden, etnisyyden ja yhteiskuntaluokan. Postmodernin feminismin eräs teoreettinen suuntaus on esimerkiksi intersektionaalisuus. (Karkulehto ym. 2012, 17-18.)

Intersektionaalisuuden idea palautuu etymologisesti sanaan intersektio, joka tarkoittaa risteämistä. Intersektionaalisuus viittaakin feminismin kontekstissa ajatussuuntaan, joka painottaa erilaisten sarron tekijöiden risteävyyttä ihmisen elämässä. Mitä vähemmän sarron tekijöitä henkilön elämässä on, sitä etuoikeutetumpi hän on. Käsitteen lanseerasi amerikkalainen professori Kimberlé Crenshaw, joka tutki tummaihoisten naisten kokemuksia sarrasta ja havaitsi, että sorto on monisyisempää kuin yksin etnisyyteen perustuvaa. (Karkulehto ym. 2012, 17.) Esimerkiksi valkoinen vammaisen naisen kohtaa erilaisia haasteita arjessaan kuin ruskeaihoinen, luku- ja kirjoitustaidoton vammaisen nainen. Etuoikeusnäkökulmaan liittyen intersektionaalisuuden piiriin kuuluu ajatus kokemuksen ja tiedon näkökulmasidonnaisuudesta. Ajatteleminen, että intersektionaalisuus tuo miehet ja muunsukupuoliset osaksi feminismiä. Sen kautta voidaan käsittää myös se, että sarron tekijöiden joukossa sukupuoli on yksi monen muun joukossa. Valkoinen nainen kohtaa länsimaisessa yhteiskunnassa vähemmän haasteita kuin ruskea mies ja toisaalta kaikki jotka samastuvat syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa kohtaavat sukupuolensa vuoksi vähemmän haasteita kuin muunsukupuoliset tai transsukupuoliset henkilöt.

Yksi merkittävimmistä postmoderneista feministisistä ajattelijoista on sosiologi Dorothy E. Smith, joka yhdisteli ajattelussaan uusmarxilaisia, etnometodologisia ja fenomenologisia suuntauksia. Huolimatta siitä, että Smith on käsitellyt useita aihepiirejä, hän on luultavasti tunnetuin standpoint-teoriastaan. Standpoint-teorian mukaan ihmisen tieto ja kokemus on riippuvaista hänen subjektipositivistaan eli asemastaan ja paikastaan, josta asioita katsoo. Näin ollen objektiivista tietoa ei ole olemassa, koska kahdella ihmisellä ei voi olla samaa kokemustaustaa, eikä siten myöskään tietoa muusta kuin oman perspektiivinsä piiristä. Standpoint-teoria osa intersektionaalista ajattelua. (Appelrouth & Edles 2011, 320; Hicks 2014.) Standpoint-teoria soveltuu erittäin hyvin arkiin ajatteluun: keskustelut väestöryhmistä, joihin ei itse kuulu, edellyttävät sensitiivi-

syöttä ja sen huomaamista, että oma tieto on rajallista. Mielenmuodostaminen ihmisten tilanteista, joita ei ole itse kokenut, on harvoin mutkatonta saatikka toivottavaa.

Feministisestä näkökulmasta standpoint-teoria tunnistaa sukupuolen vaikutuksen siihen, miten koemme todellisuutta ja mitä tiedämme todellisuudesta. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sokeus näkökulmasidonnaisuudelle ja sosiaaliselle asemalle on Smithin mukaan johtanut siihen, että koko tutkimuksellinen teoriaperinne ja käsitys tieteestä tai tiedosta on rakentunut maskuliinisen katsomuksen viitekehyksessä. Tiede on siis näennäisesti neutraalia, mutta samalla sukupuolittunutta. Kiteytetysti ilmaisten Smith näkee miehisen näkökulman etuoikeutettuna ja naisnäkökulman aliarvostettuna. Lisäksi hän alleviivaa, että erityisesti valkoisen miehen näkökulma on erityisessä valta-asemassa muihin maailmankatsomuksiin nähden. Smith liittää oman feministisen ajattelunsa kiinteästi marxilaisuuteen. (Appelrouth & Edles, 320.) Länsimainen filosofia ilmentää tieteen mieskeskeisyyttä oivallisesti, sillä ehdoton valtaosa tunnetuista ajattelijoista aina antiikista valistukseen ovat länsimaisia miehiä. Ottaen huomioon, että maailmassa on paljon enemmän muita subjektipositiesioita kuin valkoisen miehen positio, pidämme kiinnostavana sen hegemonista asemaa.

Sosiaalityö auttamistyönä on miellellävissä sinänsä feminiiniksi, että siihen liittyy ajatuksia hoivasta, huolenpidosta ja empatiasta. Auttamistöiden matalapalkkaisuutta ja matalaa yhteiskunnallista arvostusta on argumentoitu muun muassa kutsumusammattin käsitteen kautta. (Orme 2013.) Tällöin auttamistyö nähdään sellaisena, jota henkilö tekee riippumatta palkkion tai korvauksen suuruudesta, oman kutsumuksensa vuoksi. Tämän ulkopuolelle sosiaali- ja terveysalan viitekehyksessä asettuvat lääkärin ja psykologin professiot, joiden ympärille on nähdäksemme rakentunut miellelyhtymiä niin sanottuihin koviin tieteisiin ja määrälliseen tutkimukseen. Näistä syystä ne määrittyvät rationaalisiksi professioiksi ja sitä kautta myös maskuliinisiksi. Ajattelemmekin, että sosiaalityö kuitenkin sisältää työkäytäntöidensä puolesta maskuliinisiksi miellelyhtyjä vallan, hallinnan ja suorittamisen piirteitä ja sosiaalityön tekeminen vaatii rationaalista, tutkimusperusteista asiantuntijuutta. Kysymmekin, miksi työn maskuliinisuudesta seuraa palkkion nousua. Voidaankin ehkäpä ajatella, että feminismille on sosiaalityön arvos-

tuksen puutteen taustasyiden vuoksi kysyntää sosiaalityöntekijöiden piirissä (Hicks 2014).

Smithin ajattelua on edelleen jalostanut Patricia Hill Collins, joka paikantaa oman työnsä kriittiseen perinteeseen ja mieltää myös standpoint-teorian sekä postmodernismin osaksi kriittistä teoriaperinnettä. Collins on tuonut feministiseen käsitteistöön ilmaisun vallan matriisi, jolla hän hahmottaa yhteiskunnallista asemaa useista näkökulmista muodostuvana positioiden kokonaisuutena, eikä niinkään yhtenä positiona. Tilanteesta riippuen sama henkilö voi siis olla yhdessä kontekstissa sortaja ja toisessa sorrettu. Collinsin näkemyksissä olennaista on rodullistettujen feministinen ajattelu eli yhteisöllinen, kulttuuriseen kontekstiin kiinnittyvä sorron kokemisen ja vastustamisen taso, joka syntyy hänen mukaansa etnisyyden, yhteiskuntaluokan ja sukupuolen yhteenliittymänä. Esimerkkinä rodullistetun näkökulman soveltamisesta feminismissä Collins korostaa feminismiin ja akatemian piilevää, oletettua valkoisuutta. Hän alleviivaa, että siinä missä eurooppalaiset teoreetikot ovat klassifioineet historian saatossa luokan muiden nimittäjien ohi, feministit ovat määrittäneet sukupuolen etnisyyttä tärkeämmäksi. (Appelrouth & Edles 2011, 334; Hicks 2014.) Rodullistetulla tarkoitan tässä es- seessä sellaista henkilöä, jonka arjessa on tavallista, että toiset ihmiset nostavat etnisyyden keskeiseksi nimittäjäksi hänen elämässään.

Smith (1990) esittää myös väitteen, että modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa valta ja hallinta tapahtuu tekstien kautta. Käytännössä siis viranomaistekstien, median, lääkärin arvioiden, työtodistusten ja kaikenlaisten muiden tekstien kautta, jotka ylläpitävät sosiaalista kontrollia. Hallinta tekstien kautta toteutuu tieteellisten, teknisten ja kulttuuristen diskurssien kautta, jotka risteävät ja toimivat yhdessä. Vallankäyttö mahdollistuu siten, että valtaapitävä nähdään personoimattoman rationaalisena ja neutraalina toimijana. Smith kutsuu lähestymistapaansa institutionaaliseksi etnografiaksi. Sen intressinä on tarkastella arkisten toimintojen ja niitä määrittävien laajempien rakenteiden välistä suhdetta. (Appelrouth & Edles, 322.)

Laajempiin rakenteisiin, joista Smith puhuu, kuuluvat kaikki valtion organisaatiot ja organisatoriset diskurssit, jotka määrittävät moraalisia arvoja, toiminnan mitattavuutta ja edistävät yhteiskunnallista säännönmukaisuutta. Appelrouth & Edles (2011, 332)

käyttävät esimerkkinä opettajan työtä ja kouluympäristöä. Opettajakoulutuksessa oleva henkilö saa käyttöönsä resurssit, joilla hän oppii luomaan koululaitoksen organisatorisen ilmapiirin opetustilanteeseen sekä arvioimaan oppilaiden käytöstä sopivana tai epäsopivana. Koemme, että koulutus erityisen hyvä esimerkki ympäristöstä, jonka yleisesti oletetaan toteuttavan neutraalia kasvatustyötä, mutta joka todellisuudessa perustuu ideologisille, teoreettisille ja pedagogisille sitoumuksille.

Sosiaalityön osalta on mahdollista soveltaa vastaavaa vallan ja hallinnan logiikkaa. Sosiaalityön opiskelija tulee osaksi sosiaalityön toimintaperiaatteita ja oppii problematisoimaan asiakkaan elämäntilannetta ja havainnoimaan sosiaalisia ongelmia sekä arvioimaan intervention tarvetta. Vaikka sosiaalityön opinnoissa painotetaan refleksiivisyyttä ja kriittisyyttä omia asenteita ja ennakkokäsityksiä kohtaan, varsinaisessa työssä tarvittavaa introspektiota ei varsinaisesti tueta koulutuksen aikana, joten introspektiivisten ja reflektiotaitojen kartuttaminen jää kunkin omalle vastuulle. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen valtasuhteen vinouma asettaa nähdäkseni asiakkaat alttiiksi näin ollen myös mielivaltaisille ratkaisuille, koska sosiaalisen ongelman ja puuttumisen tarpeen määrittely ei ole aina laissa eksplisiittisesti ilmaistu.

Tähän liittyen Appelrouth & Edles (2011, 332) toteavat, että erinäisten instituutioiden selontekovelvollisuus toiminnastaan tekee joitain prosesseja näkyviksi, mutta kaikkia toimintoja ei kirjata. Toisin sanoen, ne seikat tulevat kirjatuiksi, jotka dokumentoija arvioi tarpeellisiksi julkilausua. Collinsin (mt., 334) standpoint-teoreettinen näkemys on sopiva moneen sellaiseen yhteyteen, jossa toteutetaan valtaa ja hierarkiaa. Collins kirjoittaaakin: "Kun valkoiset miehet hallitsevat tiedon validoimisen prosesseja, molempia poliittisia kriteereitä eli kontekstuaalista uskottavuutta ja tietoväittämien arviointia voidaan käyttää mustan feministisen ajattelun hiljentämiseen. Tästä johtuen rodullistetut naiset usein valitsevat vaihtoehdoisen epistemologian tietoväittämien arviointiin". (mt.) Arvelen, että feministinen tulokulma voi olla monessa viranomaistoiminnan prosesseihin syventyvässä tutkimuksessa antoisa ja emansipatorinen lähestymistapa, joka paljastaa itsestäänselvänä pidettyjen ja järkevänä perusteltujen toimintatapojen kompleksisia puolia.

Konkreettisella tasolla valkoisen miehen valta näyttäytyy muiden olemisen tapojen representaation puutteena. Representaation käsitteellä tarkoitetaan edustamista. Valtaapitävissä euroamerikkalaisissa tahoissa suurin edustettu väestöryhmä ovat valkoiset miehet. Representaation puutteesta johtuen rodullistettu tai muiden sukupuolten näkökulma jäävät olemattomiksi. Representaation puute on useimmiten tahatonta ja myös sen vaikutukset ovat piilotettuja. Esimerkiksi mainonnassa käytettyjen näyttelijöiden tarkoitus on myydä brändiä ja tuotetta. Mainonnalla on kuitenkin keskeinen asema mielikuvien tuottamisessa ja ylläpitämisessä, joten se kantaa myös erityistä yhteiskuntavastuuta. Representaation tutkimuksessa on yritetty ymmärtää muun muassa sitä, miten esimerkiksi kulttuurin kuvaaminen erilaisissa medioissa tuottaa sekä ylläpitää käsitystä tietystä kulttuurista tai jälleenrakentaa sitä. (Karkulehto ym. 2012.)

Karkulehto ym. (2012, 25) huomauttaa, että representaatio -käsitteen ohella toinen tärkeä käsite on performatiivisuus. Intersektionaalisuuden näkökulmana se pitää sisällään sellaisia väestöryhmien välisiä eroja todeksi tekeviä prosesseja, jotka asettavat heidät toistuvasti hierarkkisiin subjektipositioihin. Performatiivinen intersektionaalisuus viittaa käsitteenä analysointia ohjaavaan orientaatioon, jossa on keskitytty normien, sääntöjen, järjestelmien, rakenteiden ja instituutioiden sekä diskurssien ja representaatioiden tapaan tuottaa eroavaisuuksia ja siten todellisuutta koskevia merkityksiä. Sosiaalityön tutkimuksen osalta performatiivinen intersektionaalisuus on hyödyllinen esimerkiksi tutkittaessa sitä, miten epätasa-arvoa tuotetaan. Tällöin tulee mahdolliseksi myös selvittää, millaisin menetelmin yhdenvertaisuutta voitaisiin tavoitella.

3 Kriittinen ajattelu

3.1 Kriittisen ajattelun historia ja kehitys

Kriittinen ajattelun pohjalta on syntynyt useita teorioita sosiaalityöhön, siihen pohjautuu muun muassa radikaali -, feministinen -, rasmin sekä sarron vastainen - ja rakenteellinen sosiaalityö. Ajassaan viimeisintä versiota kriittisestä ajattelusta edustaa

postmodernit sosiaalityön teoriat, jonka taustalla vaikuttavat kaikki edellä mainituista teorioista osia tai kokonaisuuksia sekä sen kritiikki. Tästä syystä näitä teorioita käsitellään kriittisen ajattelun osuudessa osittain päällekkäin, koska teorioiden voidaan katsoa paljon toisiltaan lainattua eli päällekkäisyyksiä ja myös teoriasta toiseen siirtymisessä voidaan havaita yhtäläisyyksiä. Teorioiden päällekkäisyyden sekä niiden vaikutuksen myötä sosiaalityöhön kytkeytyy myös sosiaalityön monitasoisuus ja ristiriitaisuus, jossa ovat läsnä rakenteet ja ihmisten yksilölliset ominaisuudet. (kts. esim. Mulla-ly 2007, Fook 2012, Healy 2014.)

Sosiaalityön eetos alun pitäen liittyi ajatukseen ihmisten auttamisesta ongelmissaan, jotka ajateltiin olevan hyvin vahvasti yksilöperustaisia. Sosiaalityöhön kriittisen siemenen istutti 1800-luvun lopussa Jane Addams, joka ymmärsi erään tragediaan päättyneen ihmiskohtalon kautta, kuinka ihmisyyteen liittyy kiinteästi sosiaalinen konteksti ja ihmisen elämän holistisuus. Sosiaalityö kehittyi kuitenkin 1900-luvun alkupuoliskolla hyvin maskuliiniseksi professioksi, jossa ihmisen ongelmia selitettiin vahvasti yksilökeskeisistä näkökulmista. Yksilökeskeinen paradigma tarkoitti sosiaalisen kontekstin, rakenteiden tai esimerkiksi yksilöstä itsestään riippumattomien tekijöiden hylkäämistä sosiaalisten ongelmien selittäjänä.

Muutos koettiin 1960-luvulla, kun useiden yritysten seurauksena rakenteiden ja sosio-ekonomisen aseman vaikutus ihmiseen sekä ihmisryhmiin nousi sosiaalityön agendalle, jolloin kriittinen ajattelu sai todellista jalansijaa tutkimuksessa ensikerran. Huomio alkoi kiinnittyä köyhyyteen, marxilaiseen filosofiaan ja moniin sosiaalisiin liikkeisiin. Ennen paradigmaattista läpimurtoa muutamien kriittisten sosiaalityön teoreetikkojen kannalta ura päättyi ennenaikaisesti, sillä moni joutui syrjäytetyksi yliopistoilta ja työpaikoilta, koska sosiaalityön agenda hallitsi kokonaan maskuliiniset traditiot ja yksilökeskeinen – psykologinen – paradigma. (Fook 2012, 4-5; Healy 2014, 187.)

Kriittinen ajattelu syntyi osittain vastavoimana yksilökeskeiselle ja psykologisoivalle sosiaalityölle. Se kohdistaa kritiikkinsä yksilökeskeistä sosiaalityötä kohtaan laajentamalla sosiaalityön diskurssin koskemaan yhteiskunnan syrjäyttäviä rakenteita, hegemonista sekä määräävää sosiaalista järjestystä vastaan. Ominaista työlle on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaade, jonka vuoksi kriittinen ajattelu pyrkii pois yksilöä syyllis-

tävästä työotteesta, jota yksilökeskeinen työote on ajateltu jossain määrin sisältävän. Sosiaaliset ongelmat ja niiden synty on kriittisen ajattelu keskiössä, koska osa yksilöiden ongelmista juontavat juurensa ulkoiisiin yhteiskunnallisiin ja rakenteellisiin tekijöihin sekä näiden valtasuhteisiin. Se myös tuo sosiaalityön polttopisteeseen syrjinnän erilaisten muotojen paljastamisen sekä niiden tiedostamisen työssä. Kriittinen sosiaalityö pyrkii muutokseen, jossa sosiaaliset esteet saadaan poistettua, jotka esimerkiksi ovat seurausta poliittisesta päätöksenteosta. (Fook 2012; Gray & Webb 2013; Lindh 2018.)

Ensimmäisten kriittisten teorioiden joukossa syntyi radikaaliin sosiaalityön teoria, joka sai jalansijaa tutkimuksessa 1960- ja 1980-lukujen välillä laajalti eri mantereilla. Alkuaikoina radikaalin sosiaalityön kehittäjinä olivat muun muassa Bailey & Brake ja Corrigan & Leonard (Iso-Britannia), Galper (Yhdysvallat), Throssell, Rees ja De Maria (Australia). Radikaalin sosiaalityön ajatus perustuu yksilökeskeisestä ajattelumallista luopumiseen ja sosiaalisten ongelmien ratkaisujen hakemiseen rakenteista. Radikaaliin sosiaalityön syntyyn vaikutti radikaalinen sosiologian teoria (esimerkiksi marxismi) ja toisaalta köyhyysongelman ymmärtäminen yhteiskunnallisena ongelmana. (Healy 2014, 186-188.)

Radikaalin sosiaalityön teoria perustui myös ajatukselle, jossa sosiaalityöntekijä auttaa paljastamaan yksilölle tämän historiaan vaikuttaneet sortavat rakenteet. Tämän ajateltiin auttavan yksilöitä voimaantumaan omassa asiassaan ja vapautumaan mahdollisista itsesyytöksiltä sekä toimimaan jatkossa omien intressien mukaisesti. (Healy 2014, 186-188.) Radikaali sosiaalityö kurittaakin perinteistä sosiaalityötä siitä, ettei se pystynyt kehittämään itsekritiikkiä ja syyllistyi usein sorrettujen ihmisten leimaaminen tarjoamalla vain henkilöön liittyviä selityksiä ongelmiin. Tyypillistä radikaalille sosiaalityölle on sosialismin suosiminen ja kapitalismin vastustaminen, lisäksi se tunnistaa erilaisia sarron muotoja esimerkiksi rasismien, ikärasismien, heteronormatiivisuuden ja ableismin. (Mullaly 2007, 213-214.)

Sosiaalisten liikkeiden vaikutuksesta ja paradigmanmuutoksen seurauksena syntyi 1960- ja 1970-luvulla myös rakenteellinen sosiaalityö ja feministinen teoria. Rakenteellisen sosiaalityön kehittäjinä ovat tulleet tutuiksi esimerkiksi kanadalaiset Maurice Moreau ja Bob Mullaly sekä Yhdysvaltalaiset Middleman ja Goldberg. Rakenteellinen sosiaali-

työ nojaa kriittisen ajattelun perustaan, mutta siinä missä radikaali sosiaalityö tarkastelee esimerkiksi sortavia luokkarakenteita, etsii rakenteellinen sosiaalityö epäoikeudenmukaisuutta kaikkialta. (Fook 2012, 5.) Rakenteellinen sosiaalityö myös tähtää resurssien uudelleenjakoon sekä poistamaan toiseuttavaa sosiaalista järjestystä ja rakenteellista hyväksikäyttöä sekä lieventämään näiden seurauksia (Healy 2014, 189-191). Rakenteellinen sosiaalityö keskittyy myös sorrettujen ihmisten emansipaatioon ja vapautumiseen dominaatiosta. Rakenteellinen sosiaalityö tarkastelee kriittisesti taloudellisten ja poliittisten instituutioiden valtaa sekä pyrkii tasapainottamaan valtaa muuttamalla näitä rakenteita. (Mullaly 2007, 214-215). Rakenteellinen sosiaalityö myös vaatii rakenteissa tehtävää yhteistyötä, joka edellyttää liittolaisia ja luovuutta. Rakenteellinen sosiaalityö on poliittista, joka tapahtuu yhteiskunnallisilla areenoilla osallistumalla päätöksentekoon sekä vaikuttamalla päätöksentekijöihin (Pohjola ym. 2015, 284).

Feministinen sosiaalityö on myös kriittisen ajatteluun pohjautuva suuntaus, jossa yksilön sosiaaliset ongelmat ovat usein kytkettyjä sortaviin yhteiskuntarakenteisiin (Healy 2015, 4-5). Feministinen sosiaalityö toi kriittiseen sosiaalityöhön mukanaan patriarkaalisen ja heterokeskeisen yhteiskunnan rakenteiden olemassaolon sekä näiden purkamisen. Lisäksi feministisen sosiaalityön agendalle nousi palveluiden tarjoajien ja asiakkaiden välisen voimatasapainon löytäminen ja egalitarianismin eli tasa-arvon lisääminen tuohon suhteeseen. Käytännön tasolla feministinen työ kiinnittää huomiota naisten erityislaatuiseen sortamiseen, johon liittyi kotiväkivalta ja seksuaalinen väkivalta, jota radikaali teoria ei niinkään huomioinut. Feministinen työ myös rakensi perustansa erilaisille periaatteille, joista yksi tärkeimmistä liittyy myös rakenteisiin. Feministinen työn ohjenuoraksi muodostui ”personal is political”. Tällä tarkoitettiin sitä, että ihmisen henkilökohtaisen kokemuksen alkuperä on kytköksissä poliittiseen päätöksentekoon, ja näin käyttäytyminen reflektoi ja vahvistaa laajempia poliittisia prosesseja. (Healy 2014, 189; Orme 2013.)

Anti-oppressive social work eli sorronvastainen kriittinen sosiaalityö kytkeytyy ajatukseen sosiaalisesta oikeudenmukaisesta, joka läpäisee kaikki sosiaalityön tasot. Se myös herättää sosiaalityöntekijöitä kysymään, kuinka keskiluokkainen sosiaalityöntekijä voi ymmärtää erilaisia vaikeita tilanteita ihmisten elämässä, kun niistä ei välttämättä ole henkilökohtaista kokemusta. Sorronvastainen sosiaalityö keskittyy ongelmista syyllis-

tämisen sijaan valtaistamaan ihmisiä kannustamalla sosiaalityöntekijöitä tunnistamaan ja analysoimaan ihmisten henkilökohtaisia, kulttuurisia ja sosiaalisia sarron ulottuvuuksia sekä auttamalla sarron kohteena olevia ymmärtämään tätä. Sarronvastainen sosiaalityö perustuu minimaalisen intervention periaatteeseen, joka pohjautuu ajatteluun, jossa sosiaalityö itsessään nähdään sortavana. Näin ollen mahdollisimman minimaalinen interventio tarkoittaa jo sorrettujen mahdollisimman vähäistä sortamista. Vaikuttavuutta teorian mukaan haetaan varhaisesta interventiosta ja mahdollisimman laajoista sekä kattavista palveluista, joita on ihmisten saatavilla. Lisäksi sarron vastainen tähtää ihmisten tietoisuuden ja tiedon lisäämiseen sekä palveluiden ryhmäytymiseen, jossa useat ihmiset saman ”ongelman” tiimoilta voivat myös keskustella ja jakaa tietoa keskenään. Lisäksi minimaalinen interventio tähtää siihen, että ihmisten tietoa lisätään ja heille tarjotaan tiedollisia resursseja. Minimaaliseen interventioon liittyy kuitenkin muutamia ongelmia, joita käsitellään tuonnempana. (Healy 2014, 201-202.)

Post-moderni (kriittinen) sosiaalityö puolestaan on suuntautunut kritisoimaan esimerkiksi muita kriittisiä traditionaalisia teorioita, joiden ajatellaan edustavan universalistista maailmankuvaa. Kriitiikin pohja kohdistuu siihen, ettei ole olemassa yhtä yhtenäistä maailmaa tai tilaa, vaan useita rinnakkaisia esimerkiksi historiaan kontekstisidonnaisia tiloja. Se hylkää esimerkiksi siis poliittisen, luokkajaon ja rakenteellisen sarron teorioiden universaaliuden. Postmodernistiset ajattelijat vaativat työntekijöitä hylkäämään traditionaaliset tavat jäsentää maailmaa ja tunnustamaan useiden sosiaalityön kehyksien, diskurssien sekä tapojen moninaisuus. Postmodernin teorian mukaan kieli jäsentää maailmaa ja todellisuutta useissa diskursseissa. Kieli toimii myös vallan välineenä, jota käsitellään seuraavassa kappaleessa syvemmin. (Fook 2012, 12-13.)

3.2 Kieli vallan käytön välineenä postmodernissa kriittisessä ajattelussa

Kiinteä osa kriittistä ajattelua on valta, sen näkyväksi tekeminen suhteissa ja rakenteissa, ja sen vaikutusten arviointi yksilöihin tai ryhmiin. Tämä on erityisesti korostunut postmoderneissa kriittisessä ajattelussa, jossa valta nähdään rakentuva Foucault’laisittain diskursiivisissa käytännöissä (Lindh 2018). Diskurssivalta määrittelee,

minkäläistä kieltä otetaan käyttöön, mitä sääntöjä siihen kytketään ja miten kieltä kehystetään. Diskurssi on kehys ajatuksille, tarkoituksille ja toiminnalle – joka ei reflektoi totuutta, tietoa tai todellisuutta, vaan luo ja ylläpitää niitä. Tieto rakentuu siis diskursseissa ja diskursseja on vallalla useita kerrallaan, mutta yleensä yksi diskurssi on dominoiva (Mullaly 2007, 178-180.)

Sosiaalityön kannalta oleellista on laittaa merkille, että Kia Lindroos (2008, 186-208) on argumentoinut, että foucault'laisen teorian mukaan tietoa pidetään valtana, ja valtaa ajatellaan sijaitsevan myös sosiaalisissa suhteissa sekä vuorovaikutuksissa, jolloin valta sijaitsee itse asiassa kaikkialla, koska se on yhteiskuntatasosta riippumaton. Diskursiivisissa käytännöissä taas merkitsevää on se, mitä sanotaan tai mitä jätetään sanomatta – näin diskurssivalta arvottaa ja luo kuvaa todellisuudesta. Sillä on taipumus tuottaa näin sanoja ja järjestää maailmankuvaa (kts. esim. Fook 2012; Lindh 2018).

Valta on tuottanut myös paljon tabuja, koska aina osa jätetään sanomatta – tämä ohjaa sen vuoksi myös hyvin kriittistä ajattelua, joka on nostanut agendalle asioita, joita ei ole sanottu. Tämän vuoksi kielellistetyt asiat kuten valtavirtaiset sosiaalityön teoriat vaativat postmodernistien mukaan purkamista, jotta niihin sisältyvä valta ja merkitykset saadaan aukaistua ja tarkasteltua mitä merkityksiä niihin on kätkeyty. Tämä voi paljastaa esimerkiksi teorioihin sisäänrakennettuja hierarkioita ja valta-asetelmia, jotka sosiaalityöntekijä on voinut ottaa annettuina. (Fook 2012, 12-14.)

Dominoivan vallan tavoitteena on pitää vallitsevat valta-asetelmät stabiilina, jonka vuoksi esimerkiksi paradigmat voidaan nähdä diskursiivisen vallan taisteluna siitä, minkälaisia implisiittisiä teorioita ja tiedon muotoja pääsee vaikuttamaan esimerkiksi sosiaalityön professioon. (Lindroos 2008, 168-201; Fook 2012) Perinteinen sosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö pitivät tärkeänä, että maailma ja todellisuus projisoituu kielen kautta yhtenä universaalina totuutena. Tuon ajan jälkeen post-modernismi ja post-rakenteellinen sosiaalityö on pyrkinyt osoittamaan, että maailma jäsentyy useilla tasoilla ja niillä on useita rinnakkaisia merkityksiä. Tähän liittyy kiinteästi postmodernistien ajatus siitä, että kielellä ei voida kuvata yhtä universaalia totuutta tai realistista kuvaa, vaan kieli vallankäytön välineenä on aina historiallisesti, poliittisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti kontekstisidonnaista.

Kieli on myös yksi tapa tuottaa syrjiviä rakenteita, koska kielen avulla jäsenämme maailmaa. Dikotominen puhetapa tuottaa meille subjekteja, jotka ovat 'joko tai' eli tarkoittaen vaikka mies/nainen tai suomalainen/ulkomaalainen. Tämä luo vastakkainasettelua ja hierarkioita yleisellä tasolla, mutta myös sosiaalityössä. Sosiaalityössä tämä voi tarkoittaa tilanteita, joissa yksilöä määritellään vastakkaisten asioiden kautta; sairas-terve, syrjäytynyt-yhteiskuntaan kiinnittynyt, alkoholisti-raitis tai väkivaltainen-nuhteeton. (kts. esim. Fook 2012, 13.)

Kielen tunnistaminen ja reflektio on tärkeää, koska se uusintaa ja luo hierarkiaa sosiaalityöntekijän kautta asiakkaan maailmaan, jolloin tilanne voi johtaa hyvä-paha-asetelmaan, mikäli sosiaalityöntekijällä ei ole ammattitaitoa tähän. Sosiaalityöntekijät ovat myös itse diskursiivisten valtarakenteiden tuottamia ja rakenteiden muokkaamia, jolloin oma toiminta voi olla myös tiedostamatonta. Maahanmuuttajasosiaalityössä esimerkiksi termien paperiton tai laittomasti maahan tullut -termien käyttö luo ja antaa kielellisiä merkityksiä ihmisille, joiden kanssa sosiaalityöntekijä työskentelee. Toiseksi esimerkiksi huonosti rakentunut yksilön asioita koskeva palaveri voi pitää yllä alistavia rakenteita, kun huone on täynnä 'asiantuntijoita', jotka puhuvat ammattikielellä ihmisestä (ei esim. ihmiselle). Mikäli asiantuntijat eivät reflektoi omaa asemaansa ja kieltä, saattaa tilanteesta myös muodostua asetelma, jossa on 'asiakas', joka on alistettu asiantuntijan tiedolle ja kielelle, jota tämä ei välttämättä ymmärrä, vaikka kyse on hänen omasta asiastaan. Tässä tapauksessa diskursiivinen valta institutionalisoituu ja pitää yllä sortoa.

3.3 Teorioiden takaa sosiaalityön nykypäivään

Healy (2014, 183-186) on eritellyt neljä periaatetta, mitkä pätevät kaikkiin moderneihin kriittisiin sosiaalityön teorioihin: 1) sitoutuminen solidaarisuuteen ulossuljettujen ja sorrettujen yksilöitä sekä yhteisöjä kohtaan; 2) vallan tunnistaminen ja tunnustamiseen ihmisten välisiin suhteisiin sekä etenkin palveluiden käyttäjien ja palvelun välillä; 3) poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten järjestelmien merkitys ihmisiin vaikuttavina

tekijöinä; 4) sitoutuminen toimintaan, jonka tarkoituksena on rakenteiden muutos palveluissa ja laajemmin sosiaalisessa kontekstissa, joka lopettaa riiston, hyväksikäytön ja valta-aseman väärinkäytön.

Teorioiden erilaisia suuntauksia sekä arvopohjia on sittemmin otettu myös sosiaalityöntekijöiden eettisen koodiston perustaksi ja ne on myös julkilausuttu kansainvälisen sosiaalityöntekijöiden kattojärjestön IFSW:n eettisissä periaatteissa (IFSW 2018). Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on taistella muun muassa yhteiskunnan syrjiviä rakenteita vastaan ja paljastaa näitä, vastustaa epäoikeudenmukaista resurssien jakoa vastaan, haastaa diskriminaatio ja institutionaalinen sortaminen, kunnioittaa monimuotoisuutta, ihmisen oikeutta päättää omista asioistaan ja rakentaa solidaarisuutta. (Healy 2014, 183-186; IFSW 2018.)

Modernin kriittisen sosiaalityön paradigman mukaan sosiaalityön tulee haastaa yksilökeskeinen ja vastuuttamisen politiikkaan kuuluva puhe, jossa epäonnistuminen yhteiskunnassa on yksinomaan yksilön vika ja että jokaisella on yhtäläinen mahdollisuus menestyä. Tämän haastamisen merkitys korostuu niin rakenteiden tasolla, mutta myös yksilötyössä. Sosiaalityöntekijöiden tulee kertoa asiakkaille, kuinka rakenteet ovat vaikuttaneet mahdollisesti tämän sosiaalisen tilanteeseen ja vapauttaa heidät mahdollisilta itsesyytöksiltä, joita uusliberaali talouspuhe on tuottanut. (Healy 2014, 186.)

Suomessa tuon kriittisen ajattelun periaatteita on johdettu lainsäädännön tasolle, kun rakenteellisen sosiaalityön teoriaperusta on vakiinnuttanut paikkansa tällä vuosikymmenellä Sosiaalihuoltolakiin (1301/2014). Lakiin on kirjattu velvollisuus rakenteellisen työn määritelmästä sekä velvoittavuus 7§:n mukaan:

Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:

- 1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;
- 2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi;

3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen.

Lainsäädännön pohjana on tunnustus rakenteellisten seikkojen vaikutuksesta yksilöön. Näiden vaikutusten minimoimiseksi lainsäädäntö antaa puitteet sosiaalityöntekijälle tuoda esiin järjestelmän ja yhteiskunnan ongelmia, jotka syrjäyttävät ihmisiä. Se antaa myös ponnen sosiaalityöntekijöille olla mukana kehittämässä toimintaa ihmisten omassa elinympäristössään.

Modernit kriittiset sosiaalityön teoriat myös vaativat sosiaalityöntekijää tunnistamaan oman asemansa sosiaalityössä. Kriittinen reflektioiva työote kutsuu nykypäivänä sosiaalityöntekijää kysymään esimerkiksi onko hän kulttuurisesti määräävän ryhmän edustaja ja mitä se voi tarkoittaa; edustaako hänen työotteensa byrokratiaa vai rinnallakulkijuutta; kuinka sosiaalityöntekijän oma ihmiskuva jäsentyy, edustaako se holistista maailmankuvaa vai etsiikö se psykologisia selityksiä; tai minkälaisia tekemisen tapoja työhön sisältyy ja mistä ne ovat peräisin, ovatko ne tietoisia tekoja vai tiedostamattomia ja kuinka niitä voisi muuttaa. Tietoisuus saavutetaan, kun sosiaalityöntekijöitä herkistetään asettamaan vastinpareja omille teoilleen, luomalla vastakohtia ja kyseenalaistamalla omia työrotiineja toisinaan. (Fook 2012, 168-171.)

Kyseenalaistaminen on tärkeitä nykypäivän sosiaalityössä, koska hegemoniset – joskus syrjivätkin – tavat uusiintavat itseään sosiaalisissa instituutioissa. Tästä syystä sosiaalityön täytyy herkeämättä suhtautua kriittisesti myös omaan toimintaan, jotta se kykenee havaitsemaan vääristyneen diskurssin oman tieteen ja työn alalla. Rakenteellinen sosiaalityö vaatii työntekijöitä kuuntelemaan sorrettuja ihmisiä työssään. Se auttaa tuottamaan uutta tietoa ja ymmärtämään paremmin tilanteita, joihin yhteiskunnallinen sortaminen johtaa. (Mullaly 2007, 223-226.) Kriittinen reflektio myös haastaa sosiaalityöntekijän kiinnittämään huomiota kieleen ja näin tarkastelemaan myös diskursiivista valtaa suhteessa asiakkaaseen (Healy 2014, 197). Esimerkiksi virallislähteiden kieli on toisinaan toiseuttavaa, jolloin sosiaalityöntekijä joutuu tilanteeseen, jossa hänen pitää miettiä ylläpitääkö tuota kieltä vai ottaako asiakseen saada kieleen muutoksen.

3.4 Teorioiden kritiikkiä

Kuten aiemmin todettua, ensimmäiset kriittisen ajattelun kehittäjät kohtasivat itse syrjintää, joutuessaan jättämään työt tai akateemiset uransa. Kävikö niin, että kriittinen teoria todisti olemassa olonsa? Eri teorioilla on ollut omat haasteensa sosiaalityön tutkimuksen ja työntekijöiden kesken. Kriittisen ajattelun kehityttyä esitettiin kritiikkiä, että radikaali ja rakenteellinen sosiaalityö aliarvioi sekä kielsi työntekijöiden kokemuksia eli hiljaisen tiedon ulostuonnin. Fook (2012, 10) on laittanut merkille aiheellisesti, että teorioiden lähestymistapa voi olla liian mustavalkoinen eivätkä radikaalit teorat huomaa ihmisen kompleksisuutta tarpeeksi. Tämä on perusteltua, koska ihminen voi olla sorrettu esimerkiksi sukupuolen perusteella, mutta etuoikeutettu ihonvärin tai koulutuksen kautta suhteessa muihin ihmisiin.

Rakenteellinen sosiaalityö on myös aiheuttanut ristiriitoja niin sosiaalityön opetuksessa kuin sosiaalityöntekijöissä, koska sosiaalityötä pidetään yleisesti pragmaattisena toimintana, eikä teorioita tämän vuoksi mielletä osaksi työtä. Näin siitäkin huolimatta, että sosiaalityö perustuu aina teoriaan. (Mullaly 2007, 204-205). Fook (2012, 8) on tuonut myös aiheellisesti esiin rakenteellisen sosiaalityön kritiikin, jossa sukupuolesta on tullut määrittävä tekijä profession sisällä. Hän on laittanut merkille, että rakenteellisen sosiaalityön teorioiden kehittäjänä on ollut paljon miehiä ja käytännön toiminnan tekijöinä naisia. Teorian kritiikki positioituu tässä sukupuoliin, jossa hyvin yksinkertaistettuna miehet määrittivät rakenteellisen sosiaalityön agendaan teorian kautta, jota sosiaalityössä naisvaltaisena alana naiset toteuttavat käytännön tasolla. Tämä voitaneen tulkita niin, että asetelma on ollut omiaan vahvistamaan myös patriarkaalisia rakenteita sosiaalityön sisällä. (Fook 2012, 8.)

Sorron vastaista työtä on kritisoitu koskien sen sokeutta psykologisia henkilökohtaisia ulottuvuuksia kohtaan. Tällainen sokeus ei ota huomioon ihmisen holistista olemusta ja psykodynaamista ulottuvuutta, ja saattaa sivuuttaa täysin ihmisen mielenterveyden häiriöt, jotka voivat johtaa katastrofaalisiin tilanteisiin. Näitä tilanteita saattaa syntyä vaikkapa lasten hyväksikäyttöön liittyvissä kysymyksissä ja pahimmillaan ne voivat johtaa jonkun kuolemaan. Tämän kaltainen sokeus on siis todellinen riski sosiaalityön pro-

fessiolle, jos teoria muodostuu työntekijälle ainoaksi työn ohjenuoraksi. (Healy 2012, 201.)

Mullaly (2007) on koostanut postmodernien teorioiden kritiikkiä kirjassaan yhteen usealta eri toimijalta. Post-modernistista kriittistä sosiaalityötä on arvosteltu siitä, että kun korostetaan eroja, relativismia ja kulttuurista monimuotoisuutta, postmodernismissä ei ole mahdollisuuksia solidaarisuuteen ryhmien välillä. Useiden akateemikkojen mielestä, vaikka postmodernistinen teoria kieltää metanarratiivit, on se itse metanarratiivi. Postmodernismin ongelmana nähdään olevan myös poliittisuuden puute, sillä se joutuu vaikeuksiin purkaessaan valtavirran olettamia sekä diskursseja, koska se saattaa päätyä itse vahvistamaan valtavirran agenda. Lisäksi on osoitettu, ettei postmodernismi ota huomioon rakenteellista sortoa luokan, rodun tai sukupuoleen, koska sen pluralistinen perspektiivi näkee vallan olevan hajallaan (sosiaalisissa suhteissa) ympäri yhteiskuntaa eikä vain muutamien käsissä. (Mullaly 2007, 179-181.) Rakenteellisten tekijöiden osittainkin huomioimatta jättäminen johtaa siis väistämättä tilanteeseen, joka ei huomioi ihmisen elämään vaikuttavien tekijöiden vaikuttavuutta, eikä näin ollen voi johtaa tilanteen olennaiseen parantamiseen.

4 Pohdinta

Olemme syventyneet ohessa kahteen eri teoriaan ja niiden alasuuntauksiin. Olemme esitelleet niiden tulokulmia niin yhteiskunnallisesta kuin yksilöllisestäkin näkökulmasta. Teorioita kannattelee ajatus siitä, että yksilöiden hyvinvointiin voidaan vaikuttaa myös epäsuorasti muuttamalla yhteiskunnallisia rakenteita. Kun sosiaalisten ongelmien juurisyyt ovat tiedossa, on helppo tarttua vaikeiden elämäntilanteiden alkusyihin sen sijaan, että puututtaisiin vain yksittäisiin oireisiin. Esimerkiksi mielenterveysongelma tulee tulkituksi psykodynaamisen teoretisoinnin kautta yksilön tragediana ja palautuu hänen mielensä mekanismeihin. Kriittinen teoria ja feministinen teoria taas hahmottavat yksilön mielenterveyden alisteisena rakenteellisille kysymyksille, kuten yhteiskunnalliselle asemalle, johon liittyvät mm. sellaiset teemat kuin yhteiskuntaluokka, yhteisö, sukupuoli, etnisyys ja vaikkapa uskonto.

Elämäntilanteen haasteiden tarkastelu yksilökeskeisten teorioiden tulokulmasta johtaa yksilökeskeisiin ratkaisumalleihin, jotka eivät välttämättä vaikuta haasteita synnyttävään juurisyynhyn lainkaan. Teoriatausta, jonka pohjalta tilannetta tulkitaan vaikuttaa myös valittuihin työskentelymenetelmiin. Feministisen teorian ja kriittisen teorian kohdalla eräs työskentelyä ohjaava orientaatio voisi olla empowerment, joka joissain tutkimuksissa on käännetty valtaistumiseksi (esim. Hokkanen 2014.).

Valtaistuminen tähtää nimenomaan sorrettiin väestöryhmään kuuluvan henkilön vallan ja itsemääräämisoikeuden edistämiseen. Vastaavasti yksilökeskeisistä menetelmistä esimerkiksi ratkaisukeskeisyys painottaisi yksilön toimijuutta hänen henkilökohtaisen tilanteensa korjaamisessa. Ratkaisukeskeisyys esimerkiksi sukupuolivähemmistöön tai alkuperäiskansaankuuluvien henkilöiden tilanteissa jättää yksilöiden elämään vaikuttavien rakenteiden vaikutukset täysin huomiotta. Rakenteellinen vaikuttaminen näyttäytyy myös eräänä oivallisena tapana tehdä muutostyötä sorrettujen väestöryhmien tilanteisiin kriittisen ja feministisen teoretisoinnin näkökulmista.

Rakenteellisten mekanismien ja vallan paljastaminen ei tarkoita sitä, että yksilökeskeisestä sosiaalityöstä tulisi luopua. Ihminen tulee nähdä holistisesti ja näin tarkastella elämänalueiden sekä yhteiskunnan vaikutusta esimerkiksi ihmisen minäkuvaan sekä sosiaalisiin suhteisiin kokonaisuutena. Uskomme, että huomioimalla rakenteet ja yksilöllisyys, voidaan tukea ihmisen valtaistumista. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen tukee valtaistumisprosessia, kun ihminen pystyy vaikuttamaan omaan tilanteeseensa palveluissa.

Voidaan todeta, että kriittinen ja feministinen teoria ovat vaikuttaneet sosiaalityön suuntaan huomattavasti. Erilaiset vaiheet molempien teorioiden historiassa ovat vaikuttaneet myös yhteiskuntaan. Teoriat ovat saaneet vaikutteita kansalaisliikkeistä, joita voi olla kiittäminen myös tasa-arvoisempaan tähtäävän sosiaalityön synnystä.

Lähdeluettelo

- Appelrouth, S. & Desfor Edles, L: Feminist and Gender theories. Teoksessa Sociological theory in the contemporary era. SAGE Publications Ltd. Iso-Britannia.
- Fook, J. 2012: Social Work: A Critical Approach to Practice. Toinen painos. Lontoo.
- Gray, M. & Webb, Stephen A. 2013: Critical Social Work. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen A. (toim.) Social Work Theories and Methods, ss. 99–109.
- Healy, K.2014: Social Work Theories in Context. Creating Frameworks for Practice. Sage Publication Ltd. Iso-Britannia.
- Hicks, S. 2014: Social work and gender: An argument for practical accounts. Qualitative Social Work vol. 14:4/2015. sivut 471–487.
- Hokkanen, L. 2014: Autetuksi tuleminen: valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- International Federation of Social Workers 2018: Global Social Work Statement of Ethical Principles. 2018. (URL avattu 15.11.2018: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>)
- Jokinen, A. 2003: Yhdestä puusta. Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuurissa. Tampere: Tampere University Press.
- Karkulehto, S. & Saresma, T. & Harjunen, H. & Kantola, J 2012: Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. Naistutkimus 4/2012, sivut 17-28.
- Lindh, J. 2018: SSOS1343A Sosiaalityö ja teoria III. Luento Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksessa.
- Lindroos, Kia 2008: Michel Foucault. Ajattelunrajat. Lindroos Kia & Soininen Suvi (toim.): Poliitiikan nykyteoreetikkoja. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Mullaly, B. 2007: The New Structural Social Work. Oxford University Press. Kanada.
- Niiniluoto, I. 1980: Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Otava. Helsinki
- Orme, J. 2013: Feminist Social Work. Teoksessa Gray & Webb: Social Work Theories and Methods. London: SAGE Publications Ltd.
- Pohjola, A. & Laitinen, M. & Seppänen M. 2015: Rakenteellisen sosiaalityön jäsentyminen. Pohjola, A & Laitinen, M. & Seppänen M. (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Unipress. Eu. 281-294.